

DEL I

NILS FLYG
(1891–1943)

Nils Svante Flyg föddes den 9 juni 1891 i Maria Magdalena församling på Södermalm i Stockholm. Fadern omtalas ibland som sockerbruksarbetare, men oftare som trädgårdsarbetare då han senare arbetade som parkanläggare åt en kaffegrosshandlare i Nacka. Modern kom ur arbetarfamilj och var bördig från Dalarna. Ursprunget pekade således mot en sympati för den växande arbetarrörelsen. Han var yngst av fem syskon.⁸⁴

Det säger sig nästan självt att Flygs väg genom olika schatteringar av arbetarrörelsen färgat av sig på hans eftermäle. I *Svenskt biografiskt lexikon* finns en artikel om Flyg, skriven av Otto Grimlund. Liksom Flyg var Grimlund i begynnelsen medlem av den socialdemokratiska ungdomsrörelsen. Han var den som 1917 organiserade Lenins resa genom Sverige innan han på 30-talet blev socialdemokratisk politiker och involverad i bildandet av HSB. Grimlund karakteriserar Flyg som begåvad och receptiv, men också arrogant och med ett häftigt humör. Han höll inte ord, och han ”utvecklade tidvis vad psykologerna kallar energitäthet både vad det gällde arbete och nöjen men försjönk dess- emellan i perioder av lättja och ansvarslöshet”.⁸⁵ Det samlade omdömet är inte särdeles positivt och illustrerar snarast Lavelles poäng om renegaternas karaktärsbrist. Inte heller från kommunistiskt håll blir eftermälet gott. Den kommunistiske riksdagsmannen Knut Senander hävdar rentav i sina memoarer att Nils Flyg begick självmord och att så måste det gå ”med var och en som anträder opportunistens väg”.⁸⁶ Det är i såväl Grimlunds som Senanders karakteristik lätt att läsa av de ömsesidiga upplevelser av svek i frågor om revolution kontra reform,

militarismens ställning och synen på den ryska och sovjetiska utvecklingen som präglade arbetarrörelsens delar över 10- och 20-talen men också långt efter. Det finns dock levnadstecknare som är av en mer positiv uppfattning. Den radikala författaren Ingeborg Björklund, gift med Clartégrundaren Arnold Ljungdal men tidvis också Flygs älskarinna, låter i sin roman *Han som sjöng* sympatierna falla på Flyg, i romanen kallad Olov Bring.⁸⁷ Flygs biograf Håkan Blomqvist menar också att Grimlunds beskrivning är hårt vinklad.⁸⁸

Kring Flygs begåvning råder till synes enighet. Sprungen ur enkla förhållanden fanns ingen möjlighet till längre formell skolgång än den obligatoriska folkskolan, men han var intresserad av att skriva och dikta. Den yrkesutbildning han påbörjade efter avslutad skolgång 1906, typograf vid Bonniers tryckeri, pekar också mot ett intresse för det skrivna ordet. Vidare spelade han fiol och sjöng, tidvis till och med i en kyrkokvartett – pikant för en man som senare skulle storma mot präster, religion och söndagsskolor. Det var också i kyrkokören han träffade sin blivande hustru, Elsa, med vilken han gifte sig 1916. Han skrev under mellannamnet Svante visor åt den socialistiska ungdomsrörelsen, också i en lättsam revytradition, och han redigerade återkommande en *Folkets sångbok*, som bland annat innehöll egna alster. En tidig favorit i rörelsen var ”Kommunistungdomens vandringsång”, där omkvädet manade de dästa borgarna att vakna upp och skåda landets ungdom med ”sin röda, friska tro”. Flera andra visor användes på motsvarande sätt vid gemensamma utflykter i skog och mark, och vid sidan av det politiska arbetet fanns också en ungdomlig lekfullhet. Bland annat höll man sig i Nacka Socialdemokratiska Ungdomsklubb med en särskild ”gökottekommitté”.⁸⁹

Det första noterade politiska engagemanget för Flygs del var i den nystartade Socialdemokratiska Ungdomsklubben (SDUK) i Nacka där han i augusti 1910 valdes till suppleant i agitationskommittén. Ett år senare blev han ordförande för klubben. I denna egenskap blev han 1915 invald i Nacka Socialdemokratiska Arbetarkommun. Som representant för Nacka SDUK kom han att vara med vid Sverges socialdemokratiska vänsterpartis konstituerande kongress i maj 1917. Det var denna grupp, med namn som Zeth ”Zäta” Höglund, Karl Kilbom, Fredrik Ström och

Kata Dalström, som gick till vänster i partisplittringen och blev den historiska företrädaren till dagens Vänsterpartiet. Med tiden skulle splittringarna bli fler, och nästan alltid hade Nils Flyg en ledande roll. På det lokala planet fick splittringen 1917 följden att en ny arbetarkommun, småningom kallad Nacka Kommunistiska Arbetarkommun, bildades. Flyg valdes återigen till ordförande. Ytterligare två år senare, 1919, blev han kommunfullmäktigeledamot i Nacka och började där motionera i kommunala frågor om postgång, avlopp och upprättandet av en kommunal idrottsplats.⁹⁰

Parallellt med sin verksamhet som kommunpolitiker arbetade han som studieledare i Socialdemokratiska ungdomsförbundet samt inom Arbetarnas bildningsförbund, ABF. ABF hade grundats 1912 med riksdagsledamoten och sedermera statsministern Rickard Sandler som drivande kraft. Sandler själv var som folkhögskolelärare i Håla och Brunnsvik en centralgestalt i arbetarrörelsens folkbildningsarbete, och just på Brunnsvik fick Flyg genomgå den första instruktörsutbildning som gavs. Under Sanders ordförandeskap blev Flyg sekreterare i ABF och en av de mest anlitade föreläsarna.⁹¹ Som studieledare var Flyg ansvarig för att sammanställa organisationens studieplaner, vilket han också gjorde i broschyren *Vårt studiearbete*. Denna broschyr visar ett påtagligt intresse för den svenska skönlitteraturen, men självklart även för socialismens historia: från Platons statsideal via utopism, Marx och Lassalle, till personporträtt av senare svenska socialister som Axel Danielsson, Hjalmar Branting och Carl Lindhagen.⁹² Ett par år senare gjorde Flyg upp den mer djupgående *Arbetsplan för studiet av socialismen*, fullt i linje med sin ambition att låta den socialistiska skolningen ta över en allt större del av bildningsarbetet.⁹³ Oaktat vilken del av studiearbetet – den socialistiska skolningen eller den vidare bildningen – som stod i centrum var syftet med verksamheten dock att skapa en ny, bättre och förfinad människa. Bara så kunde ett bättre samhälle byggas, menade Flyg:

Vi måste även genom vårt studiearbete förskaffa oss den inre förfining, som är den rätta bildningens kännetecken. Intet bättre samhälle om inte först bättre människor skapas. Och detta är vars och ens eget verk

med sig själv. Genom vårt studiearbete får vi också något mer att leva för [...] Hos våra böcker skola vi finna den andliga frid och ro som vi väl behöver i detta jäktets tidevarv. Och de skola vara den källa i vilken vi skola dricka ny kraft till kunskap för vår klass frigörelse.⁹⁴

Citatet är hämtat ur en notis i tidningen *Röda Röster*, utgiven med start 1919 av Sveriges vänstersocialistiska samorganisation. För Nils Flyg och många av hans generationskamraters del var det annars *Stormklockan* som var organet. *Stormklockan* var Socialdemokratiska ungdomsförbundets tidning, utgiven med start 1908 och med den tidigare nämnde Zäta Höglund som redaktör. Tonen var ungdomligt frän och avsevärt radikalare än i Per Albin Hanssons *Fram*, och man kritiserade regelmässigt partiledningen från vänster med anklagelser om revisionism och liberala kompromisser. Man ville ha revolution, internationalism och principiell antimilitarism – på alla dessa punkter upplevde man att de äldre herrarna i partiledningen avfallit från den rätta vägen.⁹⁵ Det var Stormklockegenerationen som gick i bräsch då det socialdemokratiska partiet splittrades, och det var i denna tidning som Flyg började sin bana som skriftställare.